

ARAŞTIRMA MAKALESİ / RESEARCH ARTICLE

DOI: 10.52122/nisantasisbd.1814858

MADDE KULLANIM SUÇUNDAN HÜKÜM ALANLARIN SOSYO-DEMOGRAFİK
ÖZELLİKLERİYLE 'ALGILADIKLARI SOSYAL DESTEK' ARASINDAKİ İLİŞKİ

Dr. Öğr. Üyesi Şebnem ÖZKAN

Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyoloji Bölümü.


e-posta: sozkan@adu.edu.tr

 0000-0001-8160-9165

Psikolog Neslihan ÖZTÜRK ÖZGANIM

Aydın E Tipi Kapalı Ceza İnfaz Kurumu

e-posta: neslihan.ozturk@adalet.gov.tr

 0009-0000-9820-0892

ÖZ

Bu araştırmanın amacı, madde kullanımı suçundan hüküm almış olan bireylerin algıladıkları sosyal destek düzeylerini belirlemek ve bu düzeylerin sosyo-demografik değişkenlerle ilişkisini incelemektir. Araştırma, 2023 yılında Aydın E Tipi Kapalı Ceza İnfaz Kurumu'nda bulunan 391 gönüllü katılımcıyla gerçekleştirilmiştir. Veriler, Kişisel Bilgi Formu ve Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği (MSPSS) aracılığıyla toplanmıştır. Ölçeğin Cronbach's Alpha katsayısı 0,895 olarak hesaplanmış ve yüksek iç tutarlılık göstermiştir. Verilerin normal dağılımadığı Shapiro-Wilk testiyle saptandığından, analizlerde Mann-Whitney U, Kruskal-Wallis ve Spearman korelasyon testleri kullanılmıştır. Bulgular, aile içi şiddet öyküsü ve psikiyatrik tedavi geçmişi olan bireylerin algıladıkları desteğin anlamlı biçimde düşük olduğunu göstermiştir. Ailesinde adli sicil kaydı bulunan bireylerde alkol veya madde etkisinde suç işleme oranının daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Eğitim düzeyi ve ceza süresi değişkenlerinin destek düzeyinde anlamlı bir etkisi saptanmamıştır. Sonuçlar, sosyal desteğin madde bağımlılığı ve suç davranışları üzerinde koruyucu bir etken olduğunu göstermekte; Durkheim'in anomi, Merton'un gerilim ve Becker'in etiketleme kuramlarıyla uyumlu biçimde açıklanabilmektedir. Bulgular, aile temelli sosyal destek programlarının ve psikososyal danışmanlık hizmetlerinin rehabilitasyon süreçlerinde güçlendirilmesi gerektiğini ortaya koymaktadır. Ceza infaz kurumlarında, sinema ve tiyatro terapinin uygulanabilmesi hükümlü rehabilitasyonu yönünden yararlı olabilir. Onarıcı adalet anlayışıyla paralel pozitif psikolojik yaklaşım, bağımlılığı olan bireylerin topluma yeniden kazandırılmasında kritik önem taşımaktadır.

Anahtar Kelimeler: Madde bağımlılığı, sosyal destek, aile ilişkileri, suç davranışı, rehabilitasyon süreci

THE RELATIONSHIP BETWEEN SOCIO-DEMOGRAPHIC CHARACTERISTICS AND 'PERCEIVED SOCIAL SUPPORT' OF THOSE CONVICTED OF
SUBSTANCE ABUSE OFFENCE

ABSTRACT

The present study is aimed at examining the perceived social support levels of individuals and determining their relationship with various socio-demographic variables. The research was conducted in 2023 with 391 volunteer convicts at Aydın Type E Closed Penal Institution. The data were collected through a Personal Information Form and the Multidimensional Scale of Perceived Social Support (MSPSS). The scale demonstrated high internal consistency, with a Cronbach's Alpha coefficient of 0.895. Since the data did not show any normal distribution according to the Shapiro-Wilk test, non-parametric analyses (Mann-Whitney U, Kruskal-Wallis, and Spearman correlation tests) were employed. The findings revealed that individuals who evaluated their family relationships positively had significantly higher perceived social support, whereas those with a history of domestic violence or psychiatric treatment reported lower levels of support. Additionally, participants with a family criminal record were more likely to commit offenses under the influence of alcohol or drugs. No significant differences were found in perceived social support concerning the level of education or the duration of sentence. The application of cinema and theatre therapy in penal institutions may be beneficial for the rehabilitation of convicts. The findings were also in line with the restorative justice approach, emphasizing the importance of reintegrating individuals with substance addiction into society.

Keywords: Substance addiction, social support, family relations, criminal behavior, rehabilitation processes

Geliş Tarihi/Received: 31.10.2025

Kabul Tarihi/Accepted: 21.11.2025

Yayın Tarihi/Printed Date: 26.12.2025

Kaynak Gösterme: Özkan, Ş., ve Öztürk Özganım, N. (2025). "Madde Kullanım Suçundan Hüküm Alanların Sosyo-Demografik Özellikleriyle 'Algıladıkları Sosyal Destek' Arasındaki İlişki". *İstanbul Nişantaşı Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 13(2) 1032-1047.

GİRİŞ¹

Benzer risk dinamiklerinden kaynaklanan uyuşturucu bağımlılığı günümüzün en önemli küresel ve toplumsal sorunlarından biridir. Ülkemizde bağımlılıkla mücadele, çeşitli kamu kurumlarının mevzuat kapsamındaki görev alanları çerçevesinde sürdürülmektedir. Ancak tedavi ve rehabilitasyon süreçleri, bireyin ve ailesinin katılımını gerektiren, uzun ve maliyetli süreçlerdir. Madde kullanımı suçunun hem bireysel hem toplumsal düzeyde ekonomik ve psikolojik maliyetleri yüksektir. Bu nedenle, onarıcı adalet ilkeleri ve önleyici yaklaşımlar çerçevesinde bilimsel temelli uygulamaların geliştirilmesi büyük önem taşımaktadır. Bu araştırmanın amacı, madde kullanımı suçundan hüküm almış olan bireylerin sosyo-demografik nitelikleriyle algıladıkları sosyal destek düzeyleri arasındaki ilişkiyi incelemektir. Çalışma, Durkheim'in anomie, Merton'ın gerilim, Becker'in etiketleme kuramı ve diğer yakın ilgili kuramlar ekseninde, sosyal bağların zayıflamasıyla suça yönelim arasındaki ilişkiyi açıklamayı amaçlamaktadır.

1. Bağımlılık

1.1. Bağımlılık Kavramı

Bağımlılık, psikiyatrik bir sendromdur. Bağımlılık, bireyin olumsuz sonuçlarını bilmesine rağmen belirli bir nesneye, maddeye ya da davranışa yönelik güçlü ve denetlenemeyen bir istek duymasıyla tanımlanır (Köknel, 1999). Bazen yönelim odağında birden fazla madde, kişi, varlık vb. bulunması söz konusu olabilir. Sendromun incelenmesinde geçmişte psikolojik ve fiziksel olmak üzere iki kategoriden söz edilmektedir. Ancak günümüzde konunun bütüncül bir değerlendirmeyle ele alınması gerektiği konusunda görüş birliği bulunmaktadır.

Amerikan Psikiyatri Derneği, DSM-III-R²'de (The Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders) beyni etkileyen maddeleri psikoaktif maddeler olarak adlandırmıştır. DSM-IV'te ise sadece 'madde' adı kullanılmıştır. Bunlara bağlı sağlık sorunları ise 'madde bozuklukları' olarak ifade edilmiştir. DSM- IV-TR'de bu isimlerde herhangi bir değişiklik yapılmamıştır. Dünya Sağlık Örgütü de ICD-10'da (International Classification of Disease) 'psikoaktif maddeler' şeklindeki kullanıma devam etmiştir (Koob ve Le Moal, 2008).

Geçmişte uzun bir süre madde bağımlılığı terimi, konu uzmanı olmayan kişi ve çevrelerce tütün, alkol ya da geleneksel uyuşturucu maddelere ilişkin bağımlılıklar ya da kumar bağımlılığı olarak anlaşılmış, sözcük bu bağlamda daha sınırlı bir alan için kullanılmıştır. Günümüzde ise bağımlılığın alışverişten, internet ya da cep telefonu bağımlılığına; kola, fast food gibi belli kategorilerdeki çoğu kez sağlıksız gıda maddelerini yeme-içme düşkünlüğüne değin türleriyle kapsamı çok çeşitlenen bir alana yayıldığı ifade edilebilir. Çeşitlenmenin aynı zamanda günümüz tüketim alışkanlıklarının genişlemesine paralel olarak artacağı da öngörülebilir.

Tıbbi boyut, başlığına geçmeden önce madde kötüye kullanımı ya da bağımlılığının biyolojik, psikolojik, tıbbi, sosyolojik birçok yönü olduğunu hatırlatmakta yarar vardır. Toplumsal aktörün, bir başka deyişle, hakkında değerlendirme yapılan kişinin sosyal ilişki çemberi çok dar olabilir. Bununla birlikte bağımlısı olduğu maddeyi sağlama ve kullanma sürecinde dar çemberin dışına çıkmak, farklı sosyal ağlarla da bağ kurmak durumundadır. Farklı ölçekteki toplumsal (mikro: aile, arkadaş grubu, yakın çevre) (makro: ülke, küresel) bağlantılardan bir kısmının ise birbirleriyle yoğun, güçlü ilişkiler içinde olduğu belirtilmelidir. Başlıklandırmanın kategorileştirilmesi, salt konunun farklı yönlerini görünür kılmak için gerçekleştirilmiştir. Ayrıntılı bir analizi sistematik hale getirmenin ötesinde bir amaç taşımamaktadır:

1.2. Tıbbi Boyut

Psikiyatrik hastalıklar tanı kitabına göre (DSM-IV) bağımlılık tanısı konulabilmesi, kişide aşağıda belirtilen niteliklerden üçünün bulunmasıyla gerçekleşir. Bunlar: (1) Tolerans gelişmesi, (2) Madde kesildiği ya da azaltıldığında yoksunluk belirtileriyle karşılaşılması, (3) Madde kullanımının denetlenmesi ya da bırakılması için gerçekleştirilen ancak sonuç alınamayan girişimlerin bulunması, (4) Maddenin sağlanması, kullanımı, bırakma girişimlerine geniş zaman harcanması, (5) Madde kullanımı nedeniyle sosyal, mesleki, kişisel etkinliklerin azalması ya da bunlardan tamamen uzaklaşmak, (6) Maddenin tasarlandığından daha uzun ve yüksek miktarlarda kullanılması, (7) Fiziksel, ruhsal sorunların ortaya çıkması ya da kişinin önceden de yaşadığı bu türden sorunların derecelerinin artmasına rağmen kullanımın sürdürülmesidir (Ögel, 2005: 21-22). "Kişiler madde ile duygularını anlamlandırır tanır ve kontrol eder. Hatta sonuçlarının ve etkilerinin hoş olmadığı acı dolu olduğu zamanlarda kendi icat ettikleri üzüntüyü bunun yerine koyar ve hatırlanması, bulunması, yakalanması zor olanın yerine kontrol ederler" (Güçlü-Gönüllü vd., 2002: 107).

"Madde kullanımının yol açtığı ruhsal bozukluklar arasında; intoksikasyon deliryumu, yoksunluk deliryumu, demans, kalıcı amnestik bozukluk, psikotik bozukluk, duygudurum bozukluğu, anksiyete bozukluğu, cinsel işlev bozukluğu, uyku bozukluğu sayılmaktadır. Madde kullanımının yol açtığı kalıcı 3 bozukluktan; madde kullanımının yol açtığı demans ve madde kullanımının yol açtığı amnestik bozukluk "deliryum, demans, amnestik ve diğer bilişsel bozukluklar" bölümünde ve halusinojenlerin yol açtığı kalıcı algı bozukluğu "halusinojenlerle ilgili bozukluklar" bölümünde yer almıştır" (APA, 2000;

¹ Bu çalışmanın bir kısmı, gerekli etik ve yasal izinler alındıktan sonra, 2023 Akademik Yılı'nda Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Anabilim Dalı'nda Dr. Öğr. Üyesi Şebnem Özkan yürütücülüğünde olmak üzere, Tezsiz Yüksek Lisans Programı'nda eğitimini sürdüren Neslihan Öztürk Özganım'ın dönem seminer çalışması kapsamında hazırlanmıştır. Konunun stratejik önemi nedeniyle çalışma sürdürülmüş, genişletilerek makale formuna getirilmiştir.

² DSM, A.B.D.'de psikiyatrik bozukluklara ilişkin sistematik bilgi oluşturmak, istatistiki veri toplamak üzere geliştirilmiştir. İlk örneği 1952 basım tarihidir. Sağlık sisteminde özellikle dijital ortamda veri akışı yönünden kullanılabilirliği ile dünyada ortak kabul gören ve belli aralıklarla güncellenen temel bir tanı kaynağıdır.

aktaran Güleç vd., 2005: 450). Bununla birlikte DSM V'te genel nitelikler yönünden DSM-IV'ten bazı farklılıklar söz konusudur. Bağımlılık eksenindeki farklılıklardan önemli birisi, bu yönde tanı koymak için gereken üç koşul yerine iki koşulun yeterli sayılmasıdır. Yine madde kötüye kullanımı ile madde bağımlılığının aynı grupta değerlendirilmesi bir diğer farklılıktır. DSM V'te 'belli suç türleriyle ilişkili olma koşulunun kaldırılması' ise (Güleç vd., 2005) belirtildiği üzere dikkat edilmesi gereken, bu projenin konusu bağlamında da önem taşıyan bir başka niteliktir.

Yukarıda ifade edilen belirtilerden anlaşılacağı üzere bağımlılık oluştuktan sonra bağımlılık kaynağından uzaklaşmak; kolay olmayan, uzman rehberliğinde olmak koşuluyla uzun süreli terapi gerektirebilen, uzmanın, tedavideki kişinin ailesi varsa ve bağlantısı tamamen kopmadıysa onlarla iş birliğini, aileye sağlanması gereken psikolojik destek, arkadaş çevresi değişikliği gibi yönleri bulunan psikolojik maliyeti fazla, zahmetli bir süreçtir.

Tüm bu ve benzeri nedenlerle alanda çalışanlar, özellikle çocuk ve gençlerin maddeye hiç yönelmemelerini sağlamak, dolayısıyla koruyucu önlemlere ağırlık vermek gerektiği yönünde görüş birliği içindedir.

1.3. Ceza Hukuku Kapsamında Madde Kullanımı

Yukarıda anılan ve diğer önemli ilkeler çerçevesinde tıbbi ya da izin verilen diğer sınırlı amaçlar dışında ilgili mevzuatta genel çerçevesi tanımlanmış doğal ve sentetik maddelerin, çeşitli sedatif, stimülant ilaçların üretimi, dağıtımı, ticareti, kötüye kullanımları vb. konuların suç nitelikleri ve seçenek yaptırımlar³, günümüzde, 1.6. 2005 tarihinden itibaren yürürlükte bulunan 5237 Sayılı Türk Ceza Kanunu'nun *Topluma Karşı Suçlar* başlıklı Üçüncü Kısım'ının, Üçüncü Bölümünde *Kamunun Sağlığına Karşı Suçlar* başlığı altında düzenlenmiştir. Böylelikle bu kategoride işlenmesi halinde fiillerin olası mağdurunun kamu, daha açık şekliyle 'halk' olduğu belirtilmiştir. Uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticareti 188. Madde'nin ilgili fıkralarında yer almaktadır. Muhtelif uyuşturucu maddelerin kullanımının kolaylaştırılması, özendirilmesi, kullanılabilmesi ortam sağlanması, edinilmesi, kullanımı, satışı vb. yönündeki eylem ve girişimlere ise 5237 Sayılı Türk Ceza Kanunu'nun 190. Maddesi'nde yer verilmiştir. Yukarıda belirtilen suçlar ve bunların nitelikli halleri kuşkusuz kamu sağlığı yönünden ağır tehdit oluşturan ve üzerinde hassasiyetle durulması gereken seçenekleri ifade etmektedir.

Bu projede, (TCK Md.191)'in ilgili fıkraları kapsamındaki hükümlü kişilerle görüşülmesi kararlaştırılmıştır. Nitekim belirtilen maddede suçun aşağıdaki şekilde işleneceği tanımlanmıştır:

"Uyuşturucu maddeyi (esrar, eroin, kokain vb.) kişisel kullanım amacıyla satın alan, herhangi bir surette uyuşturucu maddeyi kabul eden, kullanma amacıyla bulunduran veya herhangi bir şekilde uyuşturucu madde kullanan kişi uyuşturucu madde kullanma veya bulundurma suçunu işlemiş olur" (TCK Md.191).

TCK Md.191'deki suç genel olarak iki farklı şekilde gerçekleştirilebilir:

- (1) Kullanma, kişinin suç fiiline konu olan maddeyi muhtelif yollarla bedenine almasıdır.
- (2) Bulundurma, kişinin yukarıda belirtilen işlemi gerçekleştirmek üzere belli bir miktardaki maddeyi kullanmak amacıyla üzerinde tutmasıdır.

1.4. Suç Fenolojisi Yönünden Riskin Boyutları

Suç fenolojisi, suç olgusunun toplumsal, mekânsal ve zamansal görünümünü ifade eden bir terimdir. Geniş anlamıyla, yaş, cinsiyet, kültür gibi sosyodemografik değişkenlerle suçluluk arasındaki ilişkilerin incelenmesini kapsar. Dar anlamıyla ise, belirli bir ölçek dâhilinde belirli suç türlerinin veya suç gruplarının sıklık ve dağılım örüntülerini gösteren haritaların oluşturulmasıdır. Bu haritalar, mahalle, kent ya da bölge düzeyinde hazırlanabileceği gibi; ülke ölçeğinde ya da küresel düzeyde suçluluğun mekânsal hareketliliğini ortaya koyacak biçimde de tasarlanabilir.

Madde kullanımı suçu, kullanımla mücadele yönündeki tüm çabalara karşın son yıllarda artış eğilimi göstermektedir: Adalet Bakanlığı istatistiklerine göre "Türkiye genelinde 2024 yılında ceza infaz kurumlarında bulunan toplam kişi (hükümlü ve tutuklu) sayısı 384. 216'dır. Bu kişilerden uyuşturucu madde bağlantılı suçlar nedeniyle kurumda bulunanların sayısı, önceki yıllara göre artarak %38,92'ye⁴ yükselmiştir" (Adalet Bakanlığı, Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü, 2025).

Doğal bitki kökenli olanların yanı sıra günümüzde dünyada bağımlılık etkileri çok güçlü sentetik uyuşturucuların üretilmesi, ticareti ve kullanımının yaygınlığı söz konusudur. Bu tür maddelerin kullanımı ülke ölçeğinde de tehlikeli boyutlardadır. Ülkemizin jeopolitik konumu madde kaçakçılığı açısından yüksek riskli konumda olmasının güçlü nedenlerindenidir (Yılmaz, 2015: 80). Bu nitelik aynı zamanda yasadışı 'ticaret' güzergahındaki illerdeki kişiler için maddeye ulaşım kolaylığı sağlamaktadır. Kullanım kolaylığı ise madde kullanımında en önemli etkidir (Sehliklioğlu, 2019: 55).

³Seçenek yaptırımlar, kişinin sağaltımı sürecinde, topluma kazandırılması yönünde yerine getirmesi gereken yükümlülüklerin genel adıdır. Adalet Bakanlığı'na bağlı Denetimli Serbestlik birimlerinde, uzmanlarca kişiye özel olarak planlanır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Kubat, A. (2015). *Denetimli serbestlik ve cezaların infazı* (5. bs.). Ankara: Seçkin Yayıncılık.

⁴Adalet Bakanlığı Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü'nün (2022) verilerine göre Türkiye genelinde 2021 yılında kurumlarda bulunan toplam kişi (hükümlü ve tutuklu) sayısı 297.726'dır. Aynı yıl itibarıyla bu kişilerin %32'sinin ceza infaz kurumlarında bulunma nedenleri uyuşturucu madde bağlantılı suçlardır. 2020 yılında Türkiye'de uyuşturucu madde bağlantılı suçlardan ceza infaz kurumlarında bulunan hükümlü ve tutuklu oranı %32 iken 2021 yılında bu oran %33,6'ya yükselmiştir.

Metamfetamin⁵; bağımlılık yapma potansiyeli yüksek olan Captagon, amfetamin ve ecstasynin de yer aldığı Amfetamin Tipi Uyarıcılar (ATS: Amphetamine Type Stimulants) sınıfında yer alan sentetik bir uyarıcıdır. Dünya genelindeki arz-talep artışına paralel olarak sentetik uyuşturucuları ve bu kapsamdaki metamfetaminin kullanımı ve bunlara bağlı suçlar ülkemizde de artış içindedir (Emniyet Genel Müdürlüğü [EGM], 2022:39-41).

"2019 yılında ele geçirilen metamfetamin miktarı 1 ton 42 kilogram iken, bu miktar 2024 yılında 33.8 tona ulaşmıştır" (EGM, 2025: 77).

2. Suç ve Bağımlılık İlişkinin Kuramsal Çerçevesi⁶

Suç etiolojisi terimi, yalın bir şekilde suçun neden ortaya çıktığına ilişkin sistematik açıklamalar bütünü olarak tanımlanabilir. Kuralların olduğu her yerde, onların ihlali davranışı da olasıdır. Bu nedenle, istisnalar mümkünse de suçluluk evrenseldir.⁷ Genel olarak suç davranışları toplum üyeleri için önemli bir risktir. Çünkü güvenlik, insanın en önemli gereksinimlerindenidir. Ancak her suç eylemi, kişiler için aynı ölçüde tehditkâr değildir.

Suç davranışlarının çeşitlilik skalası çok geniştir. Bir alışveriş merkezinden maddi değeri çok az bir ürünün çalınmasının olduğu gibi, bir teröristin kalabalık bir iş merkezini bombalamasıyla bazı insanların ölümüne, bazılarının yaralanmasına yol açması eylemleri, tanımsal olarak suçtur. Ancak birbirleriyle karşılaştırılmayacak denli farklılardır.

Toplumsal uyumun bozulduğu, bireyin toplumla bütünleşme bağlarının zayıfladığı durumlarda sapma davranışları daha çok ortaya çıkabilir. Madde kullanımı ve bu davranışla bağlantılı suçlar, bu açıdan toplumsal bağların çözülüşünü anlamada önemli göstergelerdir. Kriminolojide, bireyin suça yöneliminde yapısal ve ilişkisel etkenleri açıklayan pek çok yaklaşım geliştirilmiştir. Bu çalışmada, özellikle Durkheim'in anomi, Merton'un gerilim, Becker'in etiketleme kuramları ile sosyal öğrenme ve alt kültür yaklaşımları açıklayıcı bir çerçeve sunmaktadır.

2.1. Durkheim: Anomi ve Toplumsal Bütünleşme

Emile Durkheim, suç olgusunu toplumsal yaşamın patolojik bir sonucu değil, toplumun kaçınılmaz bir parçası olarak değerlendirmiştir. Toplumsal normlar ve değerler, bireyin davranışlarını yönlendiren temel bağlardır. Durkheim (1897), Türkçe'ye 1986 yılında kazandırılan çalışmasında, intiharin bireysel değil toplumsal nedenlerle açıklanabileceğini savunarak, toplumsal bağların zayıflamasının birey üzerindeki yıkıcı etkilerini ortaya koymuştur. Ancak çoğu toplumsal normun⁸ zamanla aşılması, geride bırakılması gerekir Görüş birliğinin, bağların zayıfladığı dönemlerde birey, beklentiler ve gerçekler arasında rahatsız edici bir boşluk hisseder; Durkheim bu durumu anomi kavramıyla açıklar. Madde bağımlılığı ve buna bağlı suçlar, özellikle bireyin ailesiyle, yakın çevresiyle ya da toplumla bütünleşme duygusunun zayıfladığı koşullarda artış göstermektedir. 2023 yılında Aydın E Tipi Kapalı Ceza İnfaz Kurumu'nda bulunan 391 gönüllü katılımcıyla yapılan, bu makalede konu edilen araştırmanın *aile içi şiddet öyküsü, psikiyatrik tedavi geçmişi ve olumsuz aile ilişkileri* yönündeki bulguları⁹ da bireyin toplumsal bütünleşme düzeyinin düşük olduğunu göstermektedir.

Bu durum, Durkheim'in "toplumsal bağların çözülmesi sapma davranışlarını artırır"¹⁰ önermesiyle örtüşmektedir. Aynı zamanda Durkheim her toplumun, suçluluğa karşı belli bir tolerans sınırı olduğunu belirtir. Bu tolerans sınırı, toplumun resmi ve gayri resmi kontrol araçlarıyla, o dönemdeki suçlarla başa çıkabilme derecesiyle orantılıdır. Ancak bir toplumdaki suçluluk oranları toplumun başa çıkabilme kapasitesini zorlayabilir.

Durkheim'ci çerçevede suç artış oranı bu kapasiteyi aştığında, tablo artık patolojiktir. Bu görüş, madde ile ilgili eylemlere uygulandığında, toplumumuzda resmi kontrol organlarının yoğun gayretleriyle, sorunla başa çıkıldığı ifade edilebilir. Bununla birlikte özellikle bu gruptaki suç tablosunun toplumda endişeye yol açabildiği ve suç korkusunu arttırdığı vurgulanmalıdır.

⁵Metamfetamin, merkezi sinir sistemi üzerinde uyarıcı etkisi bulunan, kimyasal olarak amfetamin türevleri arasında yer alan sentetik bir psikoaktif maddedir. Uyarıcı etkisi nedeniyle geçici olarak enerji artışı, uyanıklık ve öfori hissi yaratmakla birlikte; uzun süreli kullanımı bağımlılık, bilişsel bozulmalar ve ciddi nörolojik zararlarla ilişkilendirilmektedir (UNODC, *World Drug Report*, 2023).

⁶ Toplumda güvenli, refah bir asgari yaşam standardı oluşturmak, mağduriyet risklerini azaltmak gibi nedenlerle öncü düşünürlerden itibaren suçun nedenlerine ilişkin pek çok görüş ileri sürülmüştür. Suçu açıklama yönünde etkileri olabilecek neredeyse tüm değişkenlere ilişkin araştırma yapıldığı iddia edilebilir: Kalıtsal etkenlerden, kişilerin beden yapısına, iklim, mevsim değişikliklerinden, ailelerin genetik özelliklerine değin çok sayıda değişkenin çeşitli etkileri sorgulanmıştır. Bu sorgulamaların büyük bir kısmı biyolojik/ antropolojik; psikolojik, sosyolojik, psikososyal vb. kategorilere göre gruplandırılan kuramlarla ifade edilir. Kriminoloji alanı kuramlar yönünden en zengin alanlardan biridir.

⁷ Suçu tamamen önlemek mümkün görünmez. Ancak başkasına zarar verici eylemleri, en aza indirmek toplumsal ilişkilerin güvenle sürdürülebilmesi için çok önemlidir. Nitekim, kriminoloji dalının en önemli amacının da bu olduğu ifade edilebilir.

⁸ "Örf ve adetler, ahlak ve hukuk kuralları, tıpkı insanlar gibi, doğum, gelişim, değişim ve zamanla son bulma şeklinde kendi yaşam çizgilerine sahiptir" (Tüysüz, 2020: 16,18).

⁹ 2023 yılında Aydın E Tipi Kapalı Ceza İnfaz Kurumu'nda bulunan 391 gönüllü katılımcıyla yapılan araştırma bulgularına, bu makalenin (4.1. Bulgular) kısmında ayrıca yer verilmiştir. Burada söz edilmesinin nedeni, Durkheim'in anomi yaklaşımıyla, saptanan bulguların paralellüğünün belirtilmek istenmesidir.

¹⁰ Sapma sözcüğü, genel olarak olumsuz çağrışımlara sahip olmakla birlikte 'olumlu' anlamdaki sapmadan, hatta olumlu sapmanın yüksek öneminden söz etmek mümkündür. Çoğunluk tarafından kabul edilen bir düşünceden çok farklı olan görüş ya da davranışlarla, onları gerçekleştirenlerin öncülüğünde kimi zaman önemli ölçüde toplumsal değişim ve gelişim sağlanabilir.

2.2. Merton: Gerilim (Strain) Kuramı

Robert K. Merton, Durkheim'in anomi kavramını geliştirerek bireyin toplumsal hedeflerle bu hedeflere ulaşmak için sahip olduğu araçlar arasındaki uyumsuzluğu "gerilim (strain) kuramı" ile açıklamıştır. Toplum, üyelerine kültürel olarak kabul gören hedefler (örneğin akademik başarı, refah, statü) sunar; ancak Ümit'in kitabında (2007) vurguladığı üzere, istenen hedeflere ulaşma yolları herkese eşit ölçüde açık değildir. Meşru yolların tıkanıdığı durumlarda birey, sapma davranışlarına yönelebilir. Bu araştırmada iş bulmada zorluk yaşayan (%73,7) ve sosyal destek düzeyi düşük olan bireylerin oranı oldukça yüksektir (2023). (Ayrıntılı bilgi için Tablo:4 ve ilgili açıklamalara bakılabilir.) Tespit edilen bulgu, bireylerin ekonomik ve toplumsal engeller karşısında destek yoksunluğu yaşadıklarını göstermekte ve Merton'un yapısal engellerin sapmayı artırdığı yönündeki yaklaşımını desteklemektedir. Bu bağlamda, yoksulluk, işsizlik ve toplumsal dışlanma gibi etkenler madde kullanımını bir "kaçış" stratejisine dönüştürebilmektedir. Robert Merton, *Uyum-Sapma Tipolojisi*'nde belirtilen amaçların kabul ya da reddedildiği, meşru araçların kullanılabilirdiği, kullanılmadığı ya da kullanımının denenmediği (illegal yollara başvuru) farklı davranış tiplerini kategorileştirmiştir.

Madde kullanan birey, bulunduğu toplumun kültürel yapısında uygun bulunan amaçlara ulaşma konusundaki umut ve isteğini yitirmiştir. Bu nedenle de bu hedefleri istemiyormuş gibi görünebilir. Hatta bu hedeflere karşı çıkacak şekilde davranır. Bulduğu aile koşulları uygun hedeflere ulaşması yönünden onu destekleyecek özelliklere sahip değildir. Kişi bazen ebeveyn ailesinden tamamen yoksun da olabilir. Aşırı yoksulluk, aile içi ilişkilerde ağır şiddet ve baskı çocukluğundan itibaren kişiyi çok zorlayıcı bir görünüm arz etmektedir. Bu durumda kişi Merton'un davranış kategorilerinden geri çekilme statüsüne yönelecektir. Her şeyin reddi nadiren kişiseldir; kişi çoğu kez küçük bir grupla birlikte geri çekilecek ve madde kullanabilecektir. Nadiren, çünkü aslında madde kullanımı, maddeyi sağlayanla ya da aracı konumundaki kişiyle bir ilişki örüntüsünde olmayı gerektirir. Dolayısıyla bireyin çevresinde, madde sağlayanla bağlantı kuran benzer konumdaki sır ortakları bulunması ve birlikte hareket etmeleri gayet mümkündür.

**Tablo:1- Robert Merton'ın Uyum -Sapma Tipolojisi
(Robert Merton'ın Tipolojisinde Madde Kullanımı)**

Davranış Kategorileri	Sosyal Yapı	Kültürel Yapı
Uyum/ Sapma Davranışı	Kurumsallaşmış Yollar	Kültürel Amaçlar
Uyumluluk (conformity)	+	+
Yenilikçilik (innovation)	+	-
Şekilcilik (ritualism)	-	+
Geri Çekilme (retreatism)	-	+
İsyan (rebellion)	±	±

2.3. Becker: Etiketleme ve Sosyal Kimlik

Etiketleme yaklaşımının esin kaynağı Frank Tannenbaum ve George Herbert Mead'in yaklaşımlarıdır. Bu çerçevede özellikle Becker, Lemert ve Goffman'ın katkıları önemlidir. Kuramın özünü şu şekilde belirtmek mümkündür: Başkalarının görüşleri kendimizi tanımlama biçimimizi, kimliğimizi, dolayısıyla öz güven ve öz saygı yönünden durumumuzu belli ölçülerde etkiler. Eğer bu görüşler yeterince uzun bir süre devam eder ve kendi içinde tutarlılık gösterirse, tüm bunlar toplumsal aktörün özümlediği kimlik parçalarına dönüşebilir. Somutlaştırmak gerekirse genç biri, bulunduğu çevrede olağan sayılan, dolayısıyla pek çok başka kişinin de yaptığı gibi eşini, çocuklarını dövme, sarhoş oluncaya değin içki içmek, içkiliyken araba kullanmak gibi davranışlarda bulunabilir. Ancak belki de tamamen rastlantısal olarak, örneğin çevreden geçen semt sakini olmayan birinin evden yükselen çığlıklar üzerine ihbarda bulunması gibi bir nedenle hakkında işlem yapılır ve ceza alırsa, çevrenin ona tutumu değişecektir. Artık o 'çocuklarına, eşine şiddet uygulayan zalim baba ya da adam' dır. Becker'in terminolojisinde bu eylem 'birincil sapma' olarak adlandırılır. Etiketlemeye uğrayan toplumsal aktörden, cezasının infazından sonra aynı semtte artık bu özelliğiyle söz edilecek ve bu özellik onun başat niteliği haline gelecektir:

"İlk defa suç işleyen bir kişi tüm kişiliği ve sosyal yaşamı bakımından olumsuz olarak değerlendirilmekte, yani damgalanmakta ve buna tepki olarak da tekrar suç işlemektedir. Diğer bir ifadeyle, ilk mahkûmiyet suçluyu lekelemekte ve bu onun sosyal statüsünü, mesleğini, ailesini ve esaslı olarak da toplumdaki görünüşünü olumsuz yönde etkilemektedir" (Demirbaş, 2001: 136). 2023 tarihli alan çalışması verilerinden ulaşıldığı üzere *ailesinde adli sicil kaydı öyküsü bulunan bireylerde madde etkisinde suç işleme oranının yüksek bulunması*¹¹ Becker'in yaklaşımıyla uyumludur. Aile bireylerinin geçmişte adli kayıtlarının olması, "suçla ilişkilendirilmiş kimliklerin" kuşaklar arası aktarımına yol açabilmektedir. Bu

¹¹ Ayrıntılı bilgi için bkz. (2023,4.1) Bulgular kısmı

durum, bireyin toplumsal destek kaynaklarından uzaklaşmasına neden olmakta ve yeniden suç döngüsüne girmesini kolaylaştırmaktadır.

2.4. Alt Kültür ve Sosyal Öğrenme Yaklaşımları

Emile Durkheim'in görüşleri ve Robert Merton'ın suça ilişkin kuramsal yaklaşımı alt kültür kuramlarına esin kaynağı olmuştur. Alt kültür, Hoebel'e göre "farklılaşmış sentez birimi"dir (Güvenç, 1984: 115). Alt kültürler, genel olarak içinde buldukları ana toplumun (sosyo-kültürel sistemin) diğer kesimleriyle temel bazı kültürel değerleri paylaşırlar. Kimi açılardan temel yapıdan ayrıldıkları yönler, özgün nitelikleri de bulunmaktadır. Genellikle, çeşitlilik sağlayıcı ve zenginleştirici oldukları ifade edilir. Ancak, suç alt kültürleri formunda yapılanlar, toplumun güvenliği yönünden ciddi riskler oluşturabilir. (Uluslararası bağlantılı terör örgütleri, muhtelif mafya örgütleri gibi) Bununla birlikte alt kültür kuramları daha çok nüfus yönünden hızla büyüyen kentlerde karşılaşılan çete yapılanması gösteren çocuk ve ergen suçluluğunu açıklamak üzere geliştirilmiştir.

Alt kültür kuramları (Cohen, Cloward ve Ohlin) suç davranışını, bireyin ait olduğu sosyal çevre içinde edindiği değerlerle açıklar. Bu yaklaşıma göre bazı alt kültürler, yasadışı davranışları kabul edilebilir hale getirerek birey için bir aidiyet alanı yaratır. Özellikle sosyal dışlanma, düşük gelir, eğitim eksikliği ve toplumsal statü yoksunluğu gibi koşullar altında birey, bu alt kültürlerde onay ve destek bulabilir.

Benzer biçimde, Sutherland'in farklılaştırıcı ilişkiler (differential association) kuramı, suçun öğrenilen bir davranış olduğunu vurgular. Birey, çevresinde yasa dışı eylemleri onaylayan kişilerle yoğun etkileşim içindeyse, bu davranışları meşru kabul etmeyi öğrenir. Aydın E Tipi Ceza İnfaz Kurumu'nda yapılan 2023 tarihli araştırma bulgularıyla tespit edilen *ailesinde adli sicil kaydı öyküsü olma* ve *madde etkisinde suç işleme* arasındaki ilişki, bu sosyal öğrenme sürecinin ampirik bir göstergesi olarak değerlendirilebilir.

2.5. Albert Cohen-Tepki Oluşum Süreci

Toplumun sosyal tabakalaşma yönünden değerlendirilmesine ilişkin pek çok kuramsal yaklaşım söz konusudur. Bununla birlikte salt alt kültür kuramlarını açıklarken üç temel sınıftan söz edilir. Cohen'e göre toplumun resmi eğitim sisteminde aktarılmak üzere belirlenen hedefler, orta sınıfın değerleri ekseninde biçimlendirilir. Eğitim düzeyleri ve ekonomik olanakları diğer kesimlerdeki ebeveynlerden daha fazla olan ailelerden gelen çocuklar, okul ortamına çok rahat uyum sağlar ve akademik yönden başarı elde edebilirler. Oysa, alt sosyo-ekonomik düzeyde yer alan aileler çoğu kez çocuklarını bu değerlere uyum sağlayabilecek, okul başarısını destekleyecek şekilde yetiştiremezler. Elbette burada tek sorun gelir kısıtlılığı değildir. Ebeveyn niteliklerine beden gücü gerektiren ağır işlerde uzun sürelerde çalışmak, çocuklara yeterli ve nitelikli zaman ayıramamak, kural ihlallerinde fiziksel yaptırım uygulamak vb. eklenebilir. Yeterli başarı gösteremeyen çocuklar giderek okuldan soğurlar ve okul devamsızlıkları artar. Orta sınıf değerlerine tepki duyabilirler. Albert Cohen (1955) tarihli *Delinquent Boys: The Culture of the Gang* kitabında bu olaylar zincirini *tepki oluşum süreci* (reaction formation) terimiyle adlandırır. Gelişim psikolojisi yönünden tipik nitelikleri düşünüldüğünde, ergenlik döneminin akran, arkadaş gruplarıyla birlikte zaman geçirmenin öneminin arttığı, grup görüş ve onaylarının büyük önem kazandığı hatırlanacaktır. Yaşamlarının bu kritik aşamasında bulunan ve okuldan soğuyan çocuklar bazı gruplar oluştururlar. Bu ergenlerin, çoğu kez birlikte cesaret gösterileri, kendini kanıtama çabaları, arkadaşlarının gözünde önemli biri olma vb. gereksinimlerle kimi zaman suç da teşkil eden saldırganca, tepkisel, riskli davranışlar sergilemeleri söz konusu olabilir. Bu riskli eylemler arasında madde kullanmayı denemenin, giderek bağımlısı olmanın bulunması ise uzmanlarca şaşırtıcı sayılmayacak sonuçlardır.

2.6. Ayrırcı Fırsat Alt Kültürleri

Alt kültür kuramcıları arasında Richard Cloward ve Lloyd Ohlin özellikle suçlu alt kültürlerine yönelmişlerdir. Robert Merton'la benzer görüşü paylaştıkları hususlar söz konusudur: Toplumda değerli görülen kültürel başarı hedeflerine ulaşma yönünden kök aile olanakları yeterli olmayan gençler, yenilik yaratma ya da geri çekilme kutuplarına yönelebilirler. Örneğin, varlıklı olma, çok para kazanma, kişinin bulunduğu sosyokültürel sistemde önemli bir nitelikse (hedef), bu seçeneğin meşru kabul edilen yolu, uzun süreli eğitim gerektiren profesyonel bir meslek sahibi olmaktır. Bu seçenek, pek çok genç için hayali bile mümkün görünmeyen bir hedef konumundadır. Eğer toplumda zengin olmak çok önemli bulunup, ne şekilde zengin olunduğu o kadar önemsenmezse böyle bir durumda bu amaca ulaşmak için 'her yolun geçerli' olduğunu düşünen yenilikçi davranışlar görülebilecektir. Ancak buradaki yenilik yaratma davranışı, sanat alanında yeni bir akımın öncüsü olmak ya da teknolojik bir buluş gerçekleştirmek tarzında olumlu bir anlam taşımaktan uzaktır. Kriminolojide, sosyolojik kuramlar çerçevesinde yenilik yaratma terimi, hedefe ulaşmak için yasa dışı (illegal) yollar bulmak anlamındadır.

Bununla birlikte ayrırcı fırsat kuramcıları ortak paydalarında yasa dışı etkinlik ve hedefler bulunan suç çetelerine katılmanın o kadar kolay olmadığını vurgular. Geleneksel toplumda sadece mesleki kariyer yönünden başarılı olmak gibi yasal ve uygun bulunan seçenekler değil, yasal olmayan fırsatlar da eşit dağıtılmamıştır.

Cloward ve Ohlin, üç grup suç çetesi tanımlar: Kazancını suç yoluyla sağlayan çeteler, şiddet konusunda uzmanlaşmış çatışma çeteleri ve uyuşturucu bağlantılı geri çekilenler çeteleri. Diğer suç gruplarında başarısız olanlar, geri çekilenler topluluğuna yönelirler (İçli, 2013: 110).

2.7. Nötrleştirme Teknikleri

Bu kategoride yer alan kuramcılardan David Matza ve Gresham Sykes suç da işleyebilen gruplarda davranışın gerekçelendirilmesine ilişkin stratejilerin, öğrenilenlerin önemli bir kısmını, boyutunu oluşturduğu görüşündedir. Suç işleyen çocukların büyük bir kısmı özellikle başlangıçta yaptıklarından dolayı suçluluk duymaktadır. Bu duyguyla baş edebilmek kolay değildir. Suç işleyenler, eylemlerini nasıl gerçekleştireceklerini öğrenmekten çok, yasal olmayan seçenekler arasında gidip gelirken, bilişsel çelişki yaşamamak üzere davranışlarını rasyonel zeminde kendilerine ve başkalarına açıklamayı öğrenirler. Matza ve Sykes, bu süreci nötrleştirme teknikleri olarak adlandırmışlardır (İçli, 2013: 110). Belirtilen teknikler, psikolojik savunma mekanizmalarından usavurmaya (rasyonelleştirme) yakındır. Onun bir tür özelleşmiş biçimi olarak düşünülebilir.

2.8. Sosyal Ekoloji Kuramı (Chicago Okulu)

Pek çok dinamiğin ortak etkileriyle Chicago kenti 1930'lu yıllarda yüksek çekim merkezi olmuş, merkeze yoğun göç akımı gerçekleşmiştir. Böylece kentin demografik özellikleri çok değişmiştir. Yoğun kaynaklarıyla varlıklı bir yaşam süren kent halkı, ağırlıklı olarak kültürel uyum zorlukları yaşayan, çoğu vasıflı işlerde çalışma yönünden gerekli nitelikleri taşımayan, bu yüzden sınırlı ekonomik olanaklara sahip göçmen nüfustan kaynaklanan mağduriyet riski gibi sorunlarla karşılaşmışlardır. Dolayısıyla Chicago Üniversitesi bilim insanları¹² bu tür sorunlarla başa çıkabilmek üzere araştırmalar yapmışlardır. Bu görüşlerden özellikle suç ile ilgili olan (Ekolojik Girişim olarak da bilinen) Çemberler Kuramı, Robert Ezra Park ve Ernest Burgess tarafından geliştirilmiştir. Kuramcılar, kentin iç içe çemberler halinde sosyokültürel haritasını oluşturur ve ilgili haritayla suç dağılımını da gösterirler¹³. Burası, kente yeni gelen en alt gelir grubundaki insanların kişisel olarak ya da ailece kaldıkları yerlerdir. Öncekinden biraz daha iyi koşullarda iş bulan kişi ve ailelerin ilk işi buradan daha dış bir halkaya taşınmaktır. Bu durum da iç halkadaki nüfusun coğrafi hareketliliğini çok fazla arttırmaktadır. Ancak kent merkezini çevreleyen ilk halkada sokak ortamında buradaki ailelerin çocuklarının oluşturduğu gruplar vardır. Gruplardan bazıları çete yapısında olup suç teşkil eden davranışlar da gösterirler.

Park ve Burgess, bu gruplardaki gençlerin bir kısmı bir süre sonra aileleriyle birlikte bölgeden ayrılrsa bile, grupların benzer özelliklerini sürdürdüklerinden söz eder. Çünkü yaşları daha büyük olanlar, bazıları suç da teşkil edebilen davranış örüntü ve değerlerini daha küçüklere öğretmiş olur. Dolayısıyla sokak kültürü devamlılık gösterir (Serter, 2013:70). Kuramcılar, bu araştırmalarla daha o zaman kent yaşamının birbirini tanımayan insanlar arasında yakın (birincil) ilişkileri çok zayıflattığı ve gayri resmi kontrolün olmadığı sonucuna varmışlardır. Sosyal ilişkilerin zayıflamasının ise sosyal düzensizliğe (desorganizasyona); bunun da suçluluğa neden olduğu ortaya çıkmıştır (Sokullu-Akıncı,2002: 137-142).

2.9. Farklılaştırıcı İlişkiler Kuramı

Edwin Sutherland'ın kuramı, Türkçe kriminoloji kitaplarında çeviri, yorum farkları nedeniyle ayırıcı birleşimler, farklılaştırıcı ilişkiler gibi değişik adlarla yer alır. Sutherland, yaklaşımını 1939 yılında belli önermeler şeklinde ifade etmiştir. Suçun kalıtımsal ya da bireysel psikolojik etkenlerle açıklanmasına ciddi itirazı söz konusudur (Sutherland, 1939: 219). Ona göre suç, öğrenilen bir davranıştır. Suçu ortaya çıkaran etki, kişinin bulunduğu sosyo-kültürel çevrede yasaların ihlalini olağan bulan görüşlerin, onlara uymak gerektiği yönündeki görüşlere ağır basmasıdır. Örneğin öldürme suçu küresel ölçekte ağır bir suçtur. Bununla birlikte kan davası töresi bulunan bir yerde, töre gereği ölenin "öcünü almak için sorumlu görülen kişi" yakın çevresinde, konumunun gereğini yapması konusunda ağır bir baskıya maruz kalır. Bulduğu toplumun pozitif hukuk sisteminde ağır bir yaptırımla karşılaşacak olduğunu bilse dahi bu ağır suç eylemini gerçekleştirebilir. Sutherland'ın kuramına da diğer tüm kuramlara olduğu üzere kimi eleştiriler yöneltilmiştir. Bazı tür suçları açıklama yönünden kuram uygun bulunmayabilir. Ancak gençlerin grup halinde işledikleri suçlar, bu arada madde bağımlılığı ile ilgili suçlar için de uygun bir kuramsal zemin sunmaktadır.

2.10. Kuramsal Bütünlük

Yukarıda kısaca söz edilen kuramsal yaklaşımlar, bireyin suça yönelmesini açıklarken ortak bir çizgide birleşir: Toplumsal bağların zayıflaması, bireyin sosyal destekten yoksun kalması ve damgalanma süreçleri, olumsuz sapma davranışlarının ortaya çıkışında belirleyici unsurlardır. Bu nedenle madde bağımlılığıyla mücadelede yalnızca bireysel tedavi süreçleri değil, aynı zamanda **aile temelli sosyal destek ve toplumsal yeniden bütünleşme programları** da kritik önem taşımaktadır.

Uyuşturucu, uyarıcı madde kullanımı suç olmakla birlikte, başka açılardan da farklı suçlarla ilişkilidir: Kullanılan maddenin cins ve özelliklerine göre derecesi çok değişken olmakla birlikte madde kullanan kişi, bazen adli değerlendirme gerektiğinde, hukuken *makul davranabilme* çizgisinden uzaklaşmış olabilir. Ancak bu durumu, kişiye hukuken geçerli bir neden sağlamayacaktır (Öztürk ve Erdem, 2013: 260). Bir başka deyişle, belli sorunlar karşısında cezai sorumluluğunu

¹² Chicago Üniversitesi'nde 1892 yılında kurulan sosyoloji bölümü 20. Yüzyıl ortalarına değin sosyoloji ve kriminoloji alanına özgün katkı sağlayan ve geniş etki uyandıran çalışmalarına önemli ekollerden biri olarak tanınır. Chicago, o yıllarda kentleşme yönünden eşine ender rastlanacak şekilde ve hızla büyümüştür. Bu kent 1830 yılında 100 civarında nüfusu olan bir köy iken 1930'da nüfusu 3.373.753'e ulaşmıştır (Bal, 2016: 55). Kent merkezinde kesişen demiryolları, kenti yatay ve dikey olarak bölmektedir. Yakın çevrede verimli tarım arazileri ve ormanların varlığı, kentin besin gereksinimini tamamen karşılayacak niteliktedir. Bunun yanı sıra zengin doğal çevre olanakları gıda sektörüne olduğu gibi mobilya sektörüne, yine sanayi sektörünün farklı alanlarına hammadde sağlamaktadır.

¹³ Bu yaklaşım aynı zamanda suç coğrafyası çalışmalarının da başlangıcıdır. Kurama göre, (Chicago örneğinde) çemberin odağında sanayi bölgesi bulunur. Merkeze en yakın yerleşim yerleri hareketliliği, yoğun gürültüsü, güvenli olmayışı vb. nedenlerle oturmak için tercih edilmeyen bölgelerdir, bu bölgelerde *slum* olarak adlandırılan riskli konutlar bulunur. Bu esaslar dahilinde tüm kentlerin, diğer yerleşim birimlerinin risk haritaları çıkarılabilir, çıkarılmaktadır.

ortadan kaldırmayan ancak her zamankinden daha farklı davranabileceği bir ruh halinde bulunması olasıdır. Bu yüzden diğer kişilerle ilişkisinde her zamankinden daha tahammülsüz, dürtüsel ve cüretkâr davranabilir. Böylece karşıdaki kişiye zarar vermesi yanı sıra zarar görme ve mağduriyet yaşama riski de artacaktır.

Ancak bu konudaki toplumsal önyargı ve genellemelerin derecesinin gerçekte ortaya çıkabilecek risklerden çok daha fazla bulunduğu da ifade edilmektedir. Bazı uzmanlar suç ve bağımlılık ilişkisinin, belli durumlarda olmadığını ifade etmişlerdir. Örneğin morfin ve türevleri gibi maddeler saldırganlığı tetikleyici olmayıp aksine saldırganlık eğilimini kısıtlamaktadır. Bu konuya ilişkin abartılar ise şehir efsaneleri niteliği kazanmıştır (Dönmezer, 1984: 385).

Toplumda, madde kullanıcılara ilişkin genel izlenimin tamamen olumsuz yönde olması, onların etiketlenmesine ve ötekileştirilmelerine yol açabilmektedir. Dolayısıyla önyargılar, buldukları çevrelerde madde kullanıcı ve ailelerinden uzak durulmasına ve onlarla ilişkilerdeki sosyal mesafenin açılmasına yol açar. Aynı zamanda bağımlılar ve ailelerinin tedavi ve psikolojik destek arayışlarını geciktirme ve güçleştirme gibi sonuçları da söz konusu olmaktadır.

Kişinin arkadaş çevresi ve yaşadığı çevrede başka bağımlıların olmasından kaynaklanarak gelişen merak duygusu ve kolay erişilebilirlikle; yakın çevresinin bağımlılara karşı tutumlarının, bağımlılığın başlangıcında ve sürdürülmesinde etkili temel faktörlerden oldukları söylenebilir. Bununla beraber bireylere, buldukları sosyal ortamların probleme yönelik tutumunu değerlendirmeleri istendiğinde ise toplumun bu konuda duyarsız ve dışlayıcı davrandığı sonucu ön plana çıkmaktadır. "Katılımcıların aslında kendilerinin de toplumun bir parçası olmalarına rağmen bu konuya eleştirel yaklaşımları kayda değerdir. Bu duruma ek olarak dışlanmanın tedavi sürecine başlamış bağımlılarda bile devam ettiği, hatta ailelerin dışlanıma korkusuyla tedaviyi gizli yaptıkları veya bırakmak zorunda kaldıkları yine bu faktörden çıkarılabilecek bir sonuçtur" (Polat ve Kök, 2019: 122).

Bununla birlikte bu açıklamalardan hareketle uyuşturucu ve uyarıcı madde kullanıcısının başka suçlarla ilgisi olmayacağı sonucu da çıkarılmamalıdır. Bu noktada kamunun bilgilendirilmesi konusunda çok dikkatli olunmalıdır.

Bu noktada iki hususu daha belirtmekte yarar vardır: Bağımlının, madde kullanımına başlamasıyla yakalanarak hakkında hukuki yaptırım uygulanmasına kadarki süreçte kişinin süreç öncesinde geçimini sağlamak üzere sürdürdüğü işi olsa bile iş performansının azalması beklenti dahilindedir. İşten çıkarılması dahi söz konusu olabilir. Dolayısıyla en yakın aile üyeleri en çok risk altında olmak üzere, bağımlıların madde temini için tehditle para almak, değerli eşya, altın vb. gasp etmeleri, bunun için fiziksel şiddet uygulamaları gibi davranışları olabilir.

Uyuşturucu- suç bağlantısının gücü, kullanılan ilaçların türüne göre değişiklik gösterir. Ek olarak kullanıcılar madde temin etmek için çoğunlukla hırsızlık, gasp gibi suçlara karışabilirler (Sehlikoğlu, 2019:25).

Çok trajik olmakla birlikte alana ilişkin araştırma bulgularının Taft'ın şu görüşünü doğruladığı ifade edilebilir:

Kanun gücüyle bağımlılık yapıcı maddelerin dönüştürülmesinde, özellikle sentetik iseler bunların yapımında kullanılan ara maddelerin tıbbi amaçlar dışında kullanım ve satışının yasaklanmış olması, dünyanın en kârlı yasa dışı işini ortaya çıkarmaktadır (Dönmezer, 1984: 385). Nitekim küresel ölçekte tehdit unsuru olan terör örgütleri bu yasadışı kaynaktan yararlanmakta, farklı noktalardaki konumlanmalarıyla ve ticaret ağları rotasındaki bazı ülkeler için daha fazla risk ve sorun yaratmaktadır.

2.11. Madde Bağımlısı Profili (Beklenti Düzeyi)

Madde bağımlılığı genel olarak geniş bir yaş skalasında dağılım gösterir. Kullanıcılar medeni durum, eğitim düzeyi, bazı meslek gruplarında olanlar, diğerlerinden daha riskli konumda olmakla birlikte, meslekleri yönünden çeşitlilik gösterebilir.

Kriminolojik sosyal teori çerçevesinde: ceza infaz kurumlarında¹⁴ madde kullanımı nedeniyle bulunanların istatistikî grafiklerinde grupların dağılımı; yaş yönünden gençlerde, eğitim yönünden daha az eğitim görenlerde, medeni durum statüsü yönünden bekarlarda yoğunlaşacaktır. Bununla birlikte bağımlılık en fazla, her kesimden gençleri etkilemektedir:

Aydın ilinde üniversite öğrencileri arasında madde kullananların sayısının %7,5 olduğu tespit edilmiştir. Bu öğrencilerin %8,8'i her gün, %21,9'i haftada bir kez, %10,2'si haftada iki veya daha fazla kez, %4,1'i ise ayda bir kez uyuşturucu madde kullanmaktadır (Güner, 2019: 92). Sayıların çok yüksek olduğu açıktır.

Eğitim düzeyi toplumdaki genel ortalamadan yüksek olan üniversite öğrencilerinin, belirtilen suçtan haklarında işlem yapılması halinde, yükümlülüklerine uymaları beklenebilir. Çünkü uymamaları halinde karşılaşabilecekleri yaptırım ve sonuçlarını riskli bulmaları ve sakınmaları söz konusudur.

Dolayısıyla madde kullanımı eylemlerinin yaptırımı olarak haklarında hapis cezası kararı verilenlerin aileleri yönünden önemli sorunlar yaşamış, sorunlarla başa çıkabilme düzeyleri yeterli olmayan, eğitim düzeyleri Türkiye ortalamasından düşük ve gelecekle ilgili olumlu beklentilere sahip bulunmayan kişiler olmaları beklenebilir.

Varsayımdan hareketle bu gençlerin sosyal destek yönünden durumlarının değerlendirilerek uygun seçeneklere nasıl yönlendirilebilecekleri, cezalarının infazı sonrasında toplumla nasıl bütünleşebilecekleri ve risk altındaki gençler için ne gibi koruyucu tedbirler alınabileceği konularında öneriler belirlenmesi bu ve benzer kategorideki çalışmaların odak noktasını oluşturmaktadır.

¹⁴ Beklenti düzeyi: Alan araştırması öncesinde yazılmıştır. Kuramsal öngörülerle, alan çerçevesi bulgularının uyumlu olduğu görülmektedir.

3. Yöntem

Araştırma modeli, nicel (ilişkisel tarama modeli) karakterde araştırma formunda düzenlenmiştir. Araştırma projesi 2023 Haziran ayında T. C. Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal ve Beşerî Bilimler Araştırmaları Etik Kurulu'na sunulmuş; Kurul'un 5.6.2023 tarih ve 31906847/050.04.04.-08-355 Sayılı/ 1. kararıyla onaylanmıştır. İzleyen aşamada, T. C. Adalet Bakanlığı, Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü'nün 12.7.2023 tarih ve E-57292265-204.04-887/94538 Sayılı yazısıyla projenin kabul edildiği bilgisi; Aydın Cumhuriyet Başsavcılığı'na iletilerek akabinde ilgili kurum ve araştırmacılarla paylaşılmıştır.

Projenin alan çalışması etik ve hukuki ilkeler çerçevesinde 2023 yılı Temmuz- Eylül ayları itibariyle Aydın merkezde gerçekleştirilmiştir. "Veriler, uzmanın tutumunun hükümlünün hayatına dokunabilecek bir konumda yer aldığına işaret etmektedir" (Gün ve Önder- Erol, 2023:125). Bu nedenle, katılımcılarla her görüşmenin onların rehabilitasyonuna katkıda bulunabilecek şekilde gerçekleşmesine azami dikkat gösterilmiştir.

"Araştırma evrenini, 2023 yılı içinde alan çalışmasının yapıldığı tarihlerde Aydın E Tipi Kapalı Ceza İnfaz Kurumu'nda madde kullanımı nedeniyle hüküm alan bireyler oluşturmaktadır. Katılımcı adaylarına araştırmayla ilgili bilgi verildikten sonra yüz yüze görüşmeler onamları alınan 391 gönüllüyle gerçekleştirilmiştir¹⁵.

3.1. Veri Toplama Araçları ve Süreci

Veriler, "Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği (Zimet vd., 1988; Eker vd., 2001 Türkçe uyarlaması)" ve sosyo-demografik bilgi formu aracılığıyla toplanmıştır. Kişisel Bilgi Formu: Katılımcıların yaş, cinsiyet, medeni durum, eğitim düzeyi, aile ilişkisi, adli sicil kaydı geçmişi gibi sosyo-demografik özelliklerini belirlemeye yöneliktir. Ölçek: ise 12 maddeden oluşmakta olup, 7'li Likert tipi ölçektir. Cronbach's Alpha katsayısı 0,895 olarak bulunmuş, bu da yüksek iç tutarlılık ifade etmektedir.

Verilerin normal dağılıma uygunluğu Shapiro-Wilk testiyle incelenmiş, $p < 0,05$ sonucu nedeniyle non- parametrik testler (Mann-Whitney U, Kruskal-Wallis H) tercih edilmiştir.

İki grup arasındaki farklar için Mann-Whitney U testi, üç ve daha fazla grup arasındaki farklar için Kruskal-Wallis H testi, değişkenler arası ilişkiler için Spearman's rho korelasyon analizi uygulanmıştır. Anlamlılık düzeyi tüm analizlerde 0,05 olarak kabul edilmiştir.

4.1. Bulgular

Araştırmaya katılan bireylerin temel bazı demografik özellikleri Tablo 2'de gösterilmektedir. Katılımcıların büyük bir bölümü (%75,9) 26-44 yaş aralığındadır.

Katılımcıların %40,4'ü bekâr, %37,9'u evli; %39,1'i ortaokul mezunu olup yalnızca %1,3'ü lisans düzeyinde eğitime sahiptir. Katılımcıların %55,5'i çocuk sahibidir.

Aile ilişkilerini değerlendirme biçimlerinde, %84,4 oranında "olumlu" yanıtı öne çıkmaktadır. Çocuk sahibi olan katılımcıların oranı, evli katılımcılara kıyasla %17,6 daha fazladır. Bu durum, araştırma grubunda çocuk sahibi olmanın yalnızca evli bireylerle sınırlı olmadığını göstermektedir.

Katılımcıların sosyo-demografik özelliklerine göre algılanan sosyal destek düzeyleri ise Tablo 3'te gösterilmektedir.¹⁶ Analize yansıtılan % değerlerine göre katılımcıların %17,6'sı aile içinde şiddet yaşandığını, %44,8'i ailesinde adli kaydı bulunan bir yakını olduğunu ve %37,6'sı geçmişte psikiyatrik tedavi aldığını ifade etmiştir. Tahliye sonrası iş bulmada zorluk yaşayanların oranı da %73,7'dir.

Tablo 2. Katılımcıların Sosyo-Demografik Özellikleri

Değişken	Gruplar	f	%
Yaş	18-25	61	15,6
	26-44	297	75,9
	45 ve üzeri	33	8,5
Eğitim Düzeyi	İlkokul	101	25,8
	Ortaokul	153	39,1
	Lise	131	33,8
	Lisans	5	1,3

¹⁵ Katılımcı görüşmeleri Aydın E Tipi Ceza İnfaz Kurumu'nda çalışan psikolog Neslihan Öztürk Özganım tarafından yapılmıştır.

¹⁶ Makale sınırlılıkları çerçevesinde tüm verilerin frekans ve % değerlerine yer verilememiştir.

Medeni Durum	Evli	148	37,9
	Bekâr	158	40,4
	Boşanmış/ Eşi vefat etmiş.	85	21,7
Aile İlişkileri	Olumlu	330	84,4
	Olumsuz	61	15,6

Tablo 3. Katılımcıların Sosyo-Demografik Özelliklerine Göre Algılanan Sosyal Destek Düzeyleri

Değişken	Test	p	Sonuç
Yaş grupları	Kruskal-Valais	0,022	Anlamlı fark var
Eğitim düzeyi	Kruskal-Valais	0,097	Fark yok
Aile ilişkisi (olumlu/olumsuz)	Mann-Whitney U	0,000	Anlamlı fark var
Aile içi şiddet öyküsü	Mann-Whitney U	0,000	Anlamlı fark var
Psikiyatrik tedavi geçmişi	Mann-Whitney U	0,005	Anlamlı fark var
Ceza süresi	Kruskal-Valais	0,245	Fark yok

Bulgular, yaş, aile ilişkisi, aile içi şiddet ve psikiyatrik tedavi durumuna göre sosyal destek düzeylerinin anlamlı biçimde farklılaştığını; eğitim düzeyi ve ceza süresi değişkenlerinin ise anlamlı fark oluşturmadığını göstermektedir.

4.4. Değişkenler Arasındaki İlişkiler

Araştırmada belirli değişken çiftleri arasındaki ilişki Spearman's rho korelasyon analiziyle incelenmiştir.

Sonuçlar Tablo 4'te gösterilmiştir:

Tablo 4. Seçilmiş Değişkenler Arasındaki Spearman Korelasyon Sonuçları

Değişken Çifti	R	p*	Yorum
Alkol/uyuşturucu etkisinde suç işleme ↔ Aile ilişkisi	-0,107	0,035	Negatif yönlü, zayıf, anlamlı
Alkol/uyuşturucu etkisinde suç işleme ↔ Ailede adli sicil kaydı öyküsü	0,104	0,040	Pozitif yönlü, zayıf, anlamlı
Aile içi şiddet öyküsü ↔ Sosyal destek puanı	-0,242	0,001	Negatif yönlü, orta düzeyde, anlamlı
Aile ilişkisi (olumlu) ↔ Sosyal destek puanı	0,237	0,001	Pozitif yönlü, orta düzeyde, anlamlı

p* : p < 0.001

Değişkenler arasındaki ilişkilere dair Spearman korelasyon sonuçları şu şekildedir:

"Daha önce alkol/uyuşturucu etkisinde suç işlediniz mi?" sorusu ile "Ailenizle ilişkiniz nasıldır?" sorusu arasında negatif yönlü, zayıf fakat anlamlı bir ilişki bulunmuştur (r=-0,107, p=0,035<0,05). Bu sonuç alkol veya madde etkisinde suç işleyen bireylerin aile ilişkilerinin daha olumsuz olduğunu göstermektedir.

"Daha önce alkol/uyuşturucu etkisinde suç işlediniz mi?" sorusu ile "Ailenizde adli sicil kaydı olan yakınınız var mı?" sorusu arasında da pozitif yönlü, zayıf ve anlamlı bir ilişki gözlenmiştir ($r=0,104$, $p=0,040<0,05$). Ailesinde adli sicil kaydı öyküsü olan bireylerde madde etkisinde suç işleme oranı yüksektir.

SONUÇ VE TARTIŞMA

Araştırma bulguları, madde kullanımı olan bireylerin algıladıkları destek düzeylerinin, aile ilişkileri ve geçmiş yaşantılarıyla anlamlı biçimde ilişkili olduğunu göstermektedir. Özellikle aile ilişkilerini "olumlu" olarak tanımlayan katılımcıların destek algıları daha yüksek, aile içi şiddet tanımlayan bireylerin ise belirgin biçimde daha düşüktür. Bu bulgular güçlü sosyal ağ etkisinin bireyin suça yöneliminde koruyucu bir faktör olduğunu desteklemektedir.

Durkheim'in (1897) anomi kuramı, toplumsal bağların zayıflamasıyla bireyin toplumla olan bütünleşmesinin azalacağını, bunun da sapma davranışlarını artırabileceğini öne sürer. Bu çalışmada elde edilen sonuçlar, özellikle aile bağlarının zayıf olduğu bireylerde destek algısının düşmesiyle, Durkheim'in anomi yaklaşımını dolaylı biçimde desteklemektedir. Katılımcıların büyük kısmı, aile içi iletişimsizlik, geçmişte şiddet deneyimleri ve adli kaydı bulunan akrabaların varlığı gibi unsurları bildirmiştir. Bu durum, bireyin sosyal bağlarının kopuşu ile suça yönelimi arasında sosyolojik bir ilişkiyi işaret etmektedir.

Benzer biçimde Merton'un (1938) gerilim (strain) kuramı, bireylerin toplumsal hedeflere ulaşmakta yetersiz kaldıklarında sapma davranışlarına yönelme olasılığının arttığını vurgular. Bulgular, özellikle iş bulma güçlüğü yaşayan (%73,7) ve psikiyatrik tedavi gören bireylerde destek algısının düşüklüğünü göstermektedir. Bu durum, Merton'un öne sürdüğü yapısal engellerin bireyde gerilim yaratması ve sosyal dışlanma hissinin artmasıyla açıklanabilir.

Araştırmada tespit edilen bir diğer önemli bulgu, ailesinde adli kaydı bulunanlarla, alkol veya madde etkisinde suç işleme arasında pozitif yönlü zayıf bir ilişki olmasıdır. Bu bulgu, Becker'in (1963) Etiketleme Kuramı açısından anlamlıdır. Etiketleme yaklaşımı, bireyin bir kez "suçlu" ya da "bağımlı" olarak tanımlanmasının, sosyal çevrenin o kişiyi dışlamasına ve yeniden toplumsallaşma süreçlerinin zayıflamasına neden olabileceğini öne sürer. Ailede adli kaydı olan bir üyenin bulunması, toplumsal çevrede "suçla ilişkilendirilmiş" bir kimlik aktarımını kolaylaştırabilir. Bu durumda birey, damgalanmanın etkisiyle sosyal ağlarından uzaklaşabilir ve yeniden suç işleme riski artabilir.

Çalışmada eğitim düzeyinin sosyal destek üzerinde anlamlı bir etkisinin bulunmaması, sosyal destek yapılarının sadece bireysel eğitim düzeyinden değil, daha çok aile içi ilişkilerin niteliğinden ve toplumsal bağların sürekliliğinden etkilendiğini göstermektedir.

Elde edilen bulgular literatürdeki birçok çalışmayla paralellik göstermektedir. Örneğin Türkiye'de yapılan benzer çalışmalar, aile ilgisinin madde bağımlılığı tedavisinde ve suç sonrası toplumsal uyumda temel bir rol oynadığını ortaya koymaktadır (Yılmaz, 2019; Erdem ve Öztürk, 2021). Bu bağlamda, sosyal destek düzeyinin artırılmasının hem rehabilitasyon hem de suç tekrarının önlenmesi açısından önemli bir değişken olduğu söylenebilir.

Kimi bireyler ebeveynlerini küçük yaşta kaybetmiştir. Bazılarının ise kendileriyle ilgilenen aile üyeleri ya da yakınları varsa bile, kendilerine etkilerinin onları destekleyici olmaktan uzak, hatta olumsuz davranışlara yöneltici olması söz konusu olabilir. Toplumsal aktörlerin bağımlılık tedavilerinde olduğu gibi, kendilerine ya da başkalarına zarar verici davranışlardan kaçınmaları konusunda sanat terapi önemli seçenekler sunmaktadır: Sanat terapinin, sinema ve tiyatro terapi seçenekleri, görece kalabalık gruplara yönlendirici bir uzman eşliğinde uygulandığında, istenen yönde olumlu sonuçlara ulaşılması mümkün olabilir: (Rafter, ve Brown, 2022:144). "Filmlerin doğru kullanımlar ve doğru temalarla, ruh sağlığına olumlu etkisine dair çeşitli ampirik bulgular mevcuttur" (Sarı, 2025: 84).¹⁷

ÖNERİLER

Araştırmadan elde edilen bulgular doğrultusunda aşağıdaki sonuçlara ulaşılmıştır:

Aile ilişkilerinin niteliği madde bağımlılığı ve suç davranışlarıyla yakından ilişkilidir. Aile bağları güçlü olan bireylerin sosyal destek algısı yüksektir. Aile içi şiddet öyküsü ve psikiyatrik tedavi geçirmiş olan bireylerde destek düzeyi düşüktür. Eğitim düzeyi ve ceza süresi bu konuda anlamlı fark yaratmamaktadır. Ailelerinde adli kayıtları bulunan bireyler, madde etkisinde suç işleme eğilimi açısından daha yüksek risk taşımaktadır.

Bu sonuçlar, sosyal etki mekanizmalarının madde bağımlılığıyla mücadelede kritik bir rol oynadığını göstermektedir. Bu çerçevede:

- 1.Ceza infaz kurumlarında aile odaklı müdahale programlarının ve psikososyal danışmanlık hizmetlerinin artırılarak sosyal destek ağının güçlendirilmesi,
- 2.Ceza infaz kurumlarında bağımlılık konusunda tedavisi devam eden hükümlülerin denetimli serbestlik sürecine geçtikten ve infaz süreci tamamlandıktan sonra da koordineli bir şekilde ilgili kurum/kuruluşlar tarafından takibinin ve sürekliliğinin sağlanması,

¹⁷ "Örneğin, lise birinci sınıf ergenlerden, öfke düzey puanları yüksek olanlara uygulanan (yarı-deneySEL çalışmada) sinema terapi sonrasında olumlu bazı sonuçlar alınabilmektedir. Bu etkiler, öfkeye ilişkin düşünce ve davranışlarda azalma yönünde olmuştur. Dolayısıyla öfke düzeyi yüksek ergenlere, uzmanlar eşliğinde ve belli aralıklarla yinelenen sinema terapi uygulanması önerilmektedir"

3. Sanat terapi yaklaşımlarında, sinema örneklerinin, uzmanlarca seçilmiş olmaları ve sinematerapinin, eğitilmiş bir uzman tarafından yönetilmesi kaydıyla, ceza infaz kurumlarında, pilot örneklerle başlanarak uygulanmasının ve
4. Ceza infaz kurumlarında, fiziksel koşulların uygun olması halinde, tiyatro terapinin de uygulanabilmesinin hükümlü rehabilitasyonu yönünden yararlı olabileceği,
5. Madde bağımlılarına yönelik toplumsal farkındalık ve damgalanmayı azaltıcı kamu politikalarının geliştirilmesi önerilmektedir.

Bulguların hem sosyolojik hem de psikososyal açıdan çok önemli olduğu görülmektedir. Aile ilişkilerinin iyileştirilmesi bireyin yeniden topluma kazandırılması sürecinde belirleyici bir değişkendir. Bu nedenle sosyal hizmet uzmanlarının, psikologların ve adalet sisteminin koordineli biçimde çalıştığı **çok boyutlu destek modellerinin** geliştirilmesi önemlidir.

Son olarak, çalışmanın yalnızca Aydın E Tipi Kapalı Ceza İnfaz Kurumu kapsamındaki bireylerle sınırlı olması genellenebilirliği sınırlamaktadır. İleride yapılacak araştırmalarda farklı sosyo-ekonomik gruplar veya tedavi merkezlerindeki bireylerle karşılaştırmalı analizler yapılması bulguların daha geniş bir çerçevede değerlendirilebilmesini sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

- Adalet Bakanlığı, Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü. (2022). *Ceza infaz kurumlarında bulunan hükümlü ve tutuklulara ilişkin istatistikler, 2021*. <https://cte.adalet.gov.tr/>
- Bal, H. (2016). *Suç sosyolojisi*. Sentez Yayıncılık.
- Birleşmiş Milletler Uyuşturucu ve Suç Ofisi [UNODC]. (2023). *Dünya uyuşturucu raporu 2023 [World drug report 2023]*. Birleşmiş Milletler Yayınları. <https://www.unodc.org/unodc/en/data-and-analysis/wdr2023.html>
- Cohen, A. K. (1955). *Delinquent boys: The culture of the gang*. Free Press.
- Demir, H. B. (2024). Sinematerapi: Terapötik yolculukta sinemanın rolü. *Filmvisio*, 3, 159–184. <https://doi.org/10.26650/Filmvisio.2024.0007>
- Demirbaş, T. (2014). *Kriminoloji*. Seçkin Yayıncılık.
- Dönmezer, S. (1984). *Kriminoloji*. Filiz Kitabevi.
- Durkheim, É. (1986). *İntihar: Bir sosyolojik inceleme* (Ö. Ozankaya, Çev.). Cem Yayınevi.
- Emniyet Genel Müdürlüğü, Narkotik Suçlarla Mücadele Daire Başkanlığı. (2022). *Türkiye uyuşturucu raporu: Eğilimler ve gelişmeler*. NDB Yayınları.
- Emniyet Genel Müdürlüğü, Narkotik Suçlarla Mücadele Daire Başkanlığı. (2025). *Türkiye uyuşturucu raporu: Eğilimler ve gelişmeler*. NDB Yayınları.
- Erdem, M., & Öztürk, A. (2021). Denetimli serbestlikte sosyal destek algısı ve suç davranışı ilişkisi. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 32(2), 587–603.
- Güçlü-Gönüllü, O., Hacıoğlu, M., & Tarlacı, N. (2002). Egopsikolojisi ve madde bağımlılığı. *Düşünen Adam: Psikiyatri ve Nörolojik Bilimler Dergisi*, 15(2), 104–107.
- Güleç, G., Köşger, F., & Eşsizoglu, A. (2015). DSM-5'te alkol ve madde kullanım bozuklukları. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 7(4), 448–460.
- Gün, E., & Önder-Erol, P. (2023). Etiketleme kuramı perspektifinden toplum ve iyileştirme temelli bir ceza infaz sistemi olarak denetimli serbestlik. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 34(1), 111–132. <https://doi.org/10.33417/tsh.1093032>
- Güner, B. (2019). Üniversite öğrencilerinde uyuşturucu madde kullanım alışkanlıkları ve yaygınlığı: Aydın Adnan Menderes Üniversitesi örneği. *Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6(2), 81–95.
- Güvenç, B. (1984). *İnsan ve kültür* (4. bs.). Remzi Kitabevi.
- İçli, T. G. (2021). *Kriminoloji* (11. bs.). Seçkin Yayıncılık.
- Koob, G. F., & Le Moal, M. (2008). Addiction and the brain antireward system. *Annual Review of Psychology*, 59, 29–53.
- Köknel, Ö. (1999). *Bağımlılık: Ruhsal ve bedensel tutsaklık*. Altın Kitaplar.
- Kubat, A. (2015). *Denetimli serbestlik ve cezaların infazı* (5. bs.). Seçkin Yayıncılık.
- Kültegin, Ö. (2005). *Sokaklar tiner kokuyor*. Yeniden Yayınları.
- Merton, R. K. (1938). Social structure and anomie. *American Sociological Review*, 3(5), 672–682.
- Öztürk, B., & Erdem, M. R. (2013). *Uygulamalı ceza hukuku ve güvenlik tedbirleri hukuku*. Seçkin Yayıncılık.
- Polat, H., & Kök, B. (2019). Toplumda madde bağımlılığı algısı: Bir ölçek geliştirme çalışması. *Bağımlılık Dergisi*, 20(3), 119–132.
- Rafter, N., & Brown, M. (2022). *Kriminoloji sinemaya gidiyor: Suç teorisi ve popüler kültür* (T. Ö. Gök, Çev.). Adalet Yayınevi.
- Sarı, E. (2025). *Lise birinci sınıf erkek ergenlerin öfke düzeylerine sinematerapinin etkisi: Yarı deneysel bir çalışma* (Doktora tezi). Aydın Adnan Menderes Üniversitesi.
- Sehlikoğlu, K. (2019). *Madde kullanımı nedeniyle denetimli serbestlik tedbiri uygulanan bireylerin sosyodemografik ve klinik özellikleri ile suç-ceza ilişkilerinin değerlendirilmesi* (Uzmanlık tezi). Adıyaman Üniversitesi.
- Serter, G. (2013). Şikago Okulu kent kuramı: Kentsel ekolojik kuram. *Planlama Dergisi*, 23(2), 67–76.
- Sokullu-Akıncı, F. (2002). *Kriminoloji* (3. bs.). Beta Yayınları.
- Sutherland, E. H. (1939). *Principles of criminology* (3rd ed.). J. B. Lippincott Company.
- T.C. Sağlık Bakanlığı, Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü. (2012). *Madde bağımlılığı tanı ve tedavi kılavuzu el kitabı*. <https://ekutuphane.saglik.gov.tr/Ekutuphane/kitaplar/maddebagimlilik.pdf>
- Tüysüz, D. (2020). *Kriminoloji ve sinema*. Doruk Yayınları.

- Ümit, E. (2007). *Mekândan imkâna: Çocuk suçluluğunun habitusu*. Ankara Barosu Yayınları.
- Yılmaz, D. (2019). Madde bağımlılığında aile desteğinin rolü. *Bağımlılık Dergisi*, 20(3), 145–162.
- Yılmaz, N. (2015). *Alkol ve madde bağımlılığı: Bireysel ve toplumsal sonuçları* (Yüksek lisans tezi). Beykent Üniversitesi.

EXTENDED ABSTRACT**GENİŞLETİLMİŞ ÖZET****THE INTERRELATIONSHIP BETWEEN SOCIO-DEMOGRAPHIC CHARACTERISTICS AND 'PERCEIVED SOCIAL SUPPORT' OF THOSE CONVICTED OF SUBSTANCE ABUSE OFFENCE****Introduction and Research Purpose:**

This study aims to examine the perceived levels of social support among individuals convicted of substance use offenses and to reveal the relationship between this perception of support and various socio-demographic variables. Substance addiction and related criminal behavior are considered not only as an individual health problem but also as a multi-dimensional social phenomenon that directly affects family structure, social integration, public safety, and crime dynamics. In this context, the research aims to evaluate the role of social support mechanisms in an individual's propensity for crime and the continuation of addictive behavior, in light of criminological and sociological theoretical frameworks. Substance use-related crimes are increasingly becoming a public concern in modern societies and encompass a significant portion of the convicted population in correctional institutions. In Turkey, the increase in the number of individuals convicted of crimes related to drug and stimulant use in recent years clearly demonstrates that punitive sanctions alone are insufficient; there is a need for preventive, rehabilitative, and social reintegration-oriented policies. At this point, social support stands out as a critical protective factor in both helping individuals break free from the addiction cycle and preventing recidivism.

Literature Review:

The theoretical framework of this research is based on classical and contemporary approaches that hold a central place in the literature of the sociology of crime and criminology. In particular, Durkheim's theory of anomie, Merton's strain theory, and Becker's labeling approach form the explanatory basis of the study. Durkheim argues that deviant behavior inevitably increases when social norms weaken and the individual's level of integration with society decreases. This approach provides an important theoretical basis for understanding why substance abuse and criminal behavior are more prevalent among individuals with weak family ties, fragmented social relationships, and a lack of institutional support.

Merton's stress theory focuses on the mismatch between culturally idealized goals and the legitimate means available to achieve them. It argues that individuals facing structural barriers to accessing education, employment, and social mobility are more likely to experience stress and engage in deviant behavior. Substance use, in this context, can be considered both an escape strategy and a coping mechanism for stress. Becker's labeling theory emphasizes that crime is not merely an act but also an identity constructed through social reactions and stigmatization processes. Individuals who have completed a prison sentence, in particular, may experience increased risk of recidivism due to being labeled as "criminal" or "addicted" and excluded from social support networks. When these three theoretical approaches are considered together, the decisive impact of lack of social support on substance use and criminal behavior can be understood more holistically.

This research is based on a correlational survey model designed using quantitative methods. The field study was conducted in 2023 with 391 volunteer participants convicted of substance abuse offenses at the Aydın E-Type Closed Penitentiary. The research process was carried out within the framework of ethical committee and Ministry of Justice permissions; data were collected through face-to-face interviews after obtaining informed consent from the participants. A Personal Information Form was used to determine the socio-demographic characteristics of the participants, and the Multidimensional Perceived Social Support Scale (MSPSS) was used to measure perceived social support levels. The Cronbach's Alpha coefficient of 0.895 calculated for the scale in this study indicates that the measurement instrument has high internal consistency. The normality of the data distribution was evaluated with the Shapiro-Wilk test; since it was determined that the data did not follow a normal distribution, non-parametric statistical methods were preferred in the analyses. The Mann-Whitney U test was used to examine the differences between two groups, the Kruskal-Wallis H test was used for comparisons between three or more groups, and Spearman correlation analysis was used to determine the relationships between variables. The significance level was set at 0.05 in all analyses. The research findings reveal that a significant portion of the participants were concentrated in the young and middle-aged groups; their education levels were generally low; and the vast majority experienced significant difficulties in finding employment after their release. While most participants described their family relationships positively, a notable proportion reported a history of domestic violence, a history of psychiatric treatment, and a family member with a criminal record. Statistical analyses show that perceived levels of social support differed significantly according to variables such as age, quality of family relationships, history of domestic violence, and history of psychiatric treatment. In contrast, education level and length of imprisonment did not have a significant effect on the perception of social support.

Correlation analyses reveal a positive and significant relationship between positive family relationships and perceived social support; however, a negative relationship exists between a history of domestic violence and the level of social support. Furthermore, individuals with a family history of criminal record were found to be more likely to commit crimes under the influence of alcohol or drugs. This finding points to the intergenerational effects of social learning and labeling processes, supporting the idea that crime and addiction are not only individual but also relational and structural phenomena.

Conclusions and Recommendation:

The research results clearly demonstrate that strong social support networks play a protective role against substance abuse and criminal behavior. The quality of family ties, in particular, stands out as a decisive factor in both the individual's rehabilitation process and their social reintegration. These findings largely align with Durkheim's emphasis on social integration, Merton's structural tension approach, and Becker's predictions regarding stigmatization processes.

Based on the findings of this study, it can be said that rehabilitation processes conducted in correctional institutions should not be limited solely to individual treatment-focused practices. Strengthening family-based intervention programs, ensuring the continuity of psychosocial counseling services, and rebuilding social support networks, including the post-sentence period, are of great importance. In line with the concept of restorative justice, the individual should be considered not only as someone punished, but also as a subject whose reintegration into society is targeted. In this context, it is recommended that creative and participatory methods such as cinema and theater therapy be implemented in correctional institutions through pilot applications. Such art-based approaches can contribute to individuals expressing their emotions, restructuring their self-perception, and improving their social interaction skills. At the same time, it can reduce the experience of stigma, allowing the individual to reposition themselves as a social subject. In conclusion, this research shows that the perceived level of social support among individuals convicted of substance use offenses is a critical variable in terms of both individual well-being and recidivism. Although the study's limitation to a single correctional institution constitutes a limitation in terms of generalizability, it is considered that the findings make significant contributions to both the theoretical literature and correctional and rehabilitation policies. Future comparative studies conducted in different institutions and with different sample groups will reveal the relationship between social support, addiction, and crime more comprehensively.

KATKI ORANI BEYANI VE ÇIKAR ÇATIŞMASI BİLDİRİMİ

Sorumlu Yazar <i>Responsible/Corresponding Author</i>	Şebnem Özkan			
Makalenin Başlığı <i>Title of Manuscript</i>	Madde Kullanım Suçundan Hüküm Alanların Sosyo-Demografik Özellikleriyle 'Algıladıkları Sosyal Destek' Arasındaki İlişki			
Tarih <i>Date</i>	15.8.2025			
Makalenin türü (Araştırma makalesi, Derleme vb.) <i>Manuscript Type</i> <i>(Research Article, Review etc.)</i>	Araştırma Makalesi			
Yazarların Listesi / List of Authors				
<i>Sıra No</i>	Adı-Soyadı <i>Name - Surname</i>	Katkı Oranı <i>Author Contributions</i>	Çıkar Çatışması <i>Conflicts of Interest</i>	Destek ve Teşekkür (Varsa) <i>Support and Acknowledgment</i>
1	Şebnem Özkan	%50	Yoktur.	-
2	Neslihan Öztürk Özganım	%50	Yoktur.	-